

A média-konvergencia hatása a szerzői jogban: az ismeretlen felhasználási módra vonatkozó szerződési kikötések érvénytelenségének problémája (2. rész)*

Jelen tanulmány kísérletet tesz az ismeretlen felhasználási módokkal kapcsolatos problémák komplex bemutatására részben a hatályos, részben a korábbi magyar jog, illetve az európai joggyakorlat elemzésével. Célja továbbá azt is megvizsgálni, hogy az ismeretlen felhasználási módokra vonatkozó jelenlegi magyar szerzői jogi szabályozás megfelel-e a kitűzött céljának, tisztázza a vele kapcsolatos félreértelmezéseket, és javaslatot tesz az esetlegesen szükséges szabálymódosításra.

Elhatárolás a rokon jogintézményektől

Ahhoz, hogy a tanulmány az Sztj. 44. §-ának (2) bekezdésének – amely szerint a szerződés megkötésekor ismeretlen felhasználási módra vonatkozó felhasználási engedély érvényesen nem adható – megfelelő olvasatát adhassa, valamint szemléltethesse azt, hogy valójában milyen kis szegletét érinti azoknak az ügyleteknek, amelyekben a jövő tekintetében bármilyen bizonytalan elem szerepel, szükséges az ezzel kapcsolatos egyéb jogintézmények elemzése.

Ennek keretében elemzésre kerül az az eset, amikor

- 1) a megvalósított felhasználás módja ismert, de a szerződés nem terjed ki rá [42. § (3) bekezdés, 43. § (5) bekezdés];
- 2) a megvalósított felhasználás módja ismert, a szerződés vonatkozik is rá, de az ott rögzítettél jóval nagyobb lesz a felhasználási igény [48. §];
- 3) a megvalósított felhasználás módja ismert, a szerződés értelmében megengedett, a terjedelme sem lesz jelentősen nagyobb, de lényegesen jobb minőségű, mint a tervezett [Sztj. 44. § (2) bekezdés];

A szerző 2003 óta az Igazságügyi Minisztérium Európai Unió Ügyek Főosztályának jogásza, illetve 2004-től az MTA Jogtudományi Intézete Infokommunikációs Jogi Centrumának kutatója. Jelenleg az ELTE ÁJK PhD-hallgatója.

4) ún. *buy-out* szerződésben kísérli meg a felhasználó megszerezni a teljes szerzői jogosultságot;

5) jövőben alkotandó művekre kívánnak szerződést kötni a felek;

6) „köztes” szerződési típusokkal kívánják egy későbbi szerződés megkötését biztosítani;

7) az egész szerzői életmű átruházását kívánják elérni a felek.

1) A szerződés céljára korlátozó jogátengedés

Előre kell bocsátani, hogy az ezen szabályok alkalmazási körébe tartozó esetekben a szerződés érvényes, konkrétan meghatározott (ismert) felhasználási mód-megjelölést tartalmaz, problémát csak az a járulékos, a szerződéskötés időpontjában szintén ismert módon történő felhasználás jelent, amelyre a szerző nem adott engedélyt, de mégis megvalósult.

A kétség esetén a szerző javára történő szerződésertelmezés (*in dubio pro auctore*) elve a hatályos magyar szerzői jogi szabályozásban a szerződésekre vonatkozó szabályok között található.¹ Kiegészíti a Ptk. 207. §-ában foglalt általános elvet, miszerint elsősorban a szerződő felek nyilatkozatát és csak másodsorban a szerződési akaratot kell figyelembe venni a szerződés megítélésénél. A Ptk.-hoz képest speciális szabály alapján, ha nem egyértelmű, hogy a szerződésben adott engedély kiterjed-e például a vitatott felhasználási módra, akkor a bírónak nem egyszerűen a felek nyilatkozatát és akaratát kell figyelembe vennie, hanem a szerző számára kedvezőbb irányban kell döntenie, ami az esetek legnagyobb részében azt jelenti, hogy nem értelmezhető kiterjesztően a szerződés. [Vagyis a 42. § (3) bekezdése alapján az a felhasználási jog, amelyet nem lehet pontosan megállapítani a szerződésből, nem száll át.] A 42. § (3) bekezdése így egyszerűen azt a funkciót tölti be, hogy a szerzőt támogató módon segíti a Ptk.

207. § (1) bekezdésének alkalmazását. Itt érdemes megjegyezni, hogy valójában az ismeretlen felhasználási módra vonatkozó szerződési kikötés is tekinthető olyannak, ami alapján nem állapítható meg egyértelműen a szerződési tartalom, így különös szabály nélkül e klauzula is védhetné a szerzőt. (A két szabály között az a különbség, hogy míg a generálklauzula csak a szerző javára történő értelmezést írja elő, ami akár a szerződés fenntartását, akár érvénytelenségét is jelentheti, addig a különös szabály érvénytelenné tekinti a kikötést, ami csak közvetve és nem feltétlenül jelenti a szerző érdekét.) A 42. § (3) bekezdése ugyanis elég széles olvasati lehetőséget ad: alkalmazható olyan esetben is, ha a felhasználási engedélyt csak a felhasználó kívánja kiterjesztően értelmezni, és lehetne rá hivatkozni akkor is, ha a felek ismeretlen felhasználási módra vonatkozó kikötést foglaltak a szerződésbe. A 42. § (3) bekezdésének ez utóbbi esetben való alkalmazhatóságát éppen csak a hozzá képest mindenképpen *lex specialis*-ként működő 44. § (2) bekezdés léte zárja ki.

A Ptk. 207. §-tól eltávolodva, de az Sztj. 42. § (3) bekezdésére közvetlenül építve, azt kibontva a 43. § (5) bekezdésében szereplő, a felhasználási szerződés megszorító értelmezését megkövetelő általános szabály azt segíti elő, hogy ha egyáltalán nincs meghatározva a felhasználás módja, vagy a terjedelme, akkor emiatt ne legyen érvénytelen a szerződés, de az engedély csak a szerződés megállapítható célját legszűkebben megvalósító felhasználásra jogosítson és minden ezt meghaladó felhasználás a nem szerződésszerű, jogsértő felhasználás körébe essen. Tehát a 43. § (5) bekezdése a 42. § (3) bekezdésében kimondott általános alapelveket, a szerződésnek a szerző javára való értelmezésének kötelezettségét bontja ki a benne foglalt engedély viszonylatában: ez vitatható esetben csak a szerződés céljának megvalósításához elengedhetetlenül szükséges felhasználási módra és mértékre vonatkozik. [Ennek a szabálynak

az ismeretlen felhasználási módok tekintetében történő alkalmazhatóságát pedig az zárja ki, hogy míg a 44. § (2) bekezdésének alkalmazhatóságához mindenképp szükséges egy érvénytelen klauzula, a 43. § (5) bekezdése éppen azt feltételezi, hogy nincs ilyen a szerződésben.]

A korábbi szűkszavú szabályozásra épülő joggyakorlatot figyelembe véve² a hatályos törvény értelmezési szabályai egyes vagyoni jogi részjogosultságoknál kifejezetten meghatározzák, hogy mely egyéb részjogosultságokat lehet vagy nem lehet beleértetni egy másíkról való szerződési rendelkezésbe. Ezek a rendelkezések különös szabálynak minősülnek a 42. § (3) bekezdéséhez képest, és adott esetben éppen a szerzőnek kedvezőtlenebb értelmezést tesz kötelezően alkalmazandóvá. A többszörözési cselekmény engedélyezése így nem tartalmazza a kép- vagy hangfelvételen való rögzítést és a számítógépes vagy elektronikus adathordozóra való másolást,³ de a terjesztési jogot igen,⁴ míg a terjesztési jog kifejezett vagy hallgatóságos átengedése nem jelenti az importjog átengedését is.⁵ (Itt érdemes megfigyelni, hogyan keveredik egymással a vagyoni jogok és a felhasználási módok köre. Ezekből a szabályokból mindenesetre lehet arra is következtetni, hogy adott mű „alap-felhasználásának” mi minősül, és így beleértődik a szerződésbe, és mi az, amiről külön kell rendelkezni, mivel nem magától értetődő.)

2) A bestseller-klauzula

A művészeti alkotásoknál nem ritka, hogy csak az eredeti példány értékesítése vagy a felhasználási jog átengedése után válnak értékessé, vagy legalábbis ezután nő meg jelentősen az értékük. Mivel méltánytalan lenne, ha a szerző a műve megnövekedett értékéből egyáltalán nem részesülhetne, a szerzői jogban több módszer is kialakításra került ennek a jelenségnek a szerző javára való helyrebillentésére.⁶

A bestseller-klauzula a szerződés utólagos módosítását szolgálja olyan esetekben, amikor a szerződésben kikötött felhasználás által a piacon keltett érdeklődés jóval nagyobb, mint amivel a felek a szerződés megkötésekor számolhattak. Így az átengedett felhasználási jog gyakorlásával létrejött, engedélyezett műpéldányok a vártnál nagyobb keresletet támasztanak, és a felhasználó ennek az igénynek a kielégítésével a felhasználási jogért a szerződésben juttatott ellenszolgáltatáshoz képest feltűnően nagy haszonra tesz szert.

Az arányosság megbomlása és így a bestseller-klauzula alapján történő szerződésmódosítás természetesen csak akkor elképzelhető, ha a díjat nem százalékosan állapították meg, vagy a példányszámot nem rögzítették a szerződésben.⁷ A százalékos meghatározásnál ugyanis a fizetendő díj értelemszerűen nő az (eladott) példányszám növekedésével. Míg a bestseller-klauzula alkalmazhatóságát egy bizonyos, a felek által ismert és pontosan meghatározott módon megvalósuló felhasználás előre be nem látható terjedelmének bizonytalansága váltja ki, addig az ismeretlen felhasználási módra vonatkozó szabályozás akkor válik felhívhatóvá, ha a felek kifejezetten a felhasználás technikai részleteit nem határozták meg (nem tudták meghatározni) eléggé pontosan.

3) A műszaki fejlődés által lehetővé tett jobb minőségű felhasználás

A fentiekkel összehasonlítva ez a (fentebb már bemutatott) eset áll a legközelebb az ismeretlen felhasználási módra vonatkozó szabály alkalmazhatóságához. Ugyanis ilyenkor a felhasználási mód ismertnek minősül, a 44. § (2) bekezdése alapján úgy is kell tekinteni, hogy a szerződés hatálya kiterjed erre a felhasználási módra is. A felhasználási mód azonban nem pontosan ugyanaz, mint amit a felek kikötöttek a szerződésben, illetve amit a szerző gondolhatott. A felhasználó által alkalmazott minőségileg rendszerint jobb megoldás azonban még nem tekinthető önállóknak, a szerződésestől teljes mértékben függetlennek.

4) A buy-out szerződés

Buy-out szerződésnek nevezzük azt az amerikai szerzői jogi szerződési gyakorlatból átvett felhasználási szerződéstípust, amelynek alapján a független szerző a másik szerződő fél (a felhasználó) számára kizárólagos, térben, időben és tartalmában egyaránt korlátlan felhasználási jogot biztosít művén, és ellenszolgáltatásként egyszeri, átalányjellegű díjazásban részesül, továbbá lemond minden ezzel kapcsolatos jövőbeli igényéről. A *buy-out* szerződéssel a felhasználó teljes körű és tartós rendelkezési joghoz jut a mű felett, még akkor is, ha az átruházott jogok egy részét nem gyakorolja, vagy nem kívánja gyakorolni.⁸

A *buy-out* szerződés különlegessége az átalányjellegű jogátruházásban rejlik. Nem tartozik a szerzői jogi törvényekben nevesített szerződéstípusok közé, az utóbbi időben azonban rádió-, televízió- és filmjogok

átengedésére és az új médiumokban felhasznált művekre kötött szerződéskötésnél is előszeretettel alkalmazzák. Különösen gyakori ez a független újságírók cikkeivel kapcsolatban, amelyekre a kiadók gyakran kötnek olyan szerződést, amiben nem csak a papír-formátumú megjelenés engedélyezését, de az on-line kiadást, a CD-ROM-on, DVD-n, elektronikus sajtószemlében, vagy adattárban történő felhasználást is kikötik – függetlenül attól, hogy ez ténylegesen megvalósul-e. Sor kerülhet *buy-out* szerződés kötésére akkor is, ha nagy alkotói gárdához képest jelentéktelen résztvevő jogait kívánják megszerezni (pl. film mellékszereplője), vagy ha a szerzőnek egyáltalán nem áll érdekében egy folyamatos díjazás (mert nem juthatna hozzá).⁹

Annak ellenére, hogy egy ilyen jellegű szerződés könnyen belecsúszhat az uszolás szerződés kötésének tilalmába (bár nem lehetetlen, hogy a szerződéskötés időpontjában megfelelő legyen a díjazás),¹⁰ és nehezen összeegyeztethető a korábban kifejtett, meghatározott céllal történő jogátengedés alapelvvel is,¹¹ a gyakorlatban mégis alkalmazzák.¹²

Ugyanakkor azonban a legalaposabb felszólítás sem teheti még ezen szerződésekben sem érvényessé az ismeretlen felhasználási módra adott engedélyt. Tehát nem tudnak a felek olyan széles körben jogátruházásról rendelkezni, hogy a szerzőnek ténylegesen minden vagyoni joga átszálljon.

5) A jövőben alkotandó művekre vonatkozó szabályok

A szerződéskötési szándék nem csak már létező mű, de akár egy, csak a jövőben megalkotásra kerülő mű felhasználására is irányulhat. Az, hogy a mű a szerződéskötés időpontjában még nem létezik, így maga a szerződés tárgya bizonytalan, – a fenti esetekben elemzetteken túl – további bizonytalansági tényezőt jelenthet a szerződéskötésnél. Ha a bestseller-klauzula esetében is abból kellett kiindulni, hogy a már ismert, elkészült mű felhasználása előre be nem látható sikert eredményezhet, akkor ez a bizonytalansági faktor hatványozottan lehet jelen olyan szerződések esetében, amelyek még nem is létező művekre kötöttek.

A művek kereskedelmi forgalma, az egyre növekvő kultúrpar ugyanakkor azt igényli, hogy ne csak már létező művekre, de a szerződéskötés időpontjában még nem létező alkotásokra is lehessen szerződést kötni. A szerződés tárgyának meghatározatlansága esetében is több kötelmi jogintézményt hívhatnak segítségül a felek, annak függvé-

nyében, hogy milyen szoros kötelezettséget akarnak vállalni a jövőre nézve. Így kialakulhat az a különösnek látszó helyzet, hogy a szerződéskötés időpontjában még nem létező mű későbbi felhasználására ugyan lehet engedélyt adni, azonban csak olyan felhasználási módok tekintetében, amelyek a szerződéskötés időpontjában ismertek. (A fent említett különösség azzal magyarázható, hogy a kikötés érvényességéhez a jövőben megalkotandó műnek kellőképp körülírtak kell lennie, amit a felhasználási mód esetében nem lehet megtenni – mivel akkor rögtön ki is esne ebből a kategóriából.)

6) Az előszerződés és az opciós szerződés

A Ptk. 208. § (1) bekezdése alapján egy előszerződés, amelynek alapján kötelmi váromány keletkezik mindkét fél oldalán, nem feltétlenül befolyásolja közvetlenül sem a mű felhasználásáért fizetendő díj alakulását, sem pedig a majdani felhasználási szerződésben engedélyezett felhasználási módokat, viszont nincs kizárva az sem, hogy akár a felhasználási módokat is rendezzék ebben a szerződésben. E szerződés keretében tehát a felek alapvetően csak arra vállalnak kötelezettséget, hogy a későbbiekben közös akarattal egy különálló felhasználási szerződést kötnek. Ez a módszer alkalmas lehet mind a mű, mind a felhasználás módja, mind a felhasználás bármely más aspektusának a jövőben történő meghatározására – az előszerződés alapján kötött, másik szerződésben.

A vételi jog¹³ analógiájára az opciós szerződés keretében viszont az opció jogosultja egyoldalúan, alakító jogával élve létrehozhatja a felhasználási szerződést, vagyis az opciós szerződéssel kötelmi váromány csak az ő oldalán keletkezik. Ha megszegi a szerződésben kikötött felajánlási kötelezettségét, a másik fél a szerződésből fakadó kártérítési igénnyel élhet. Ehhez azonban már szükséges (ellentétben az előszerződéssel), hogy a felhasználási szerződés lényeges elemeit is megállapítsa az opciós szerződés.¹⁴ Tehát a mű, a szerzői jogdíj, a felhasználási jog meghatározása mellett a felhasználási módok meghatározása is az opciós szerződés elemét képezi.

7) Az életműszerződés

A jövőben megalkotandó meghatározatlan számú és műfajú, vagyis egyértelműen nem meghatározott mű felhasználására kötött szerződés (az ún. életmű-szerződés) az Sztj.-be ütközés miatt semmis.¹⁵ A mennyiség és a minőség kettős feltételrendszere a 44. § (1) bekezdésének és az 52. § (1)

bekezdésének összeolvasásából vezethető le. Ebből az következik, hogy még ha fajta és jelleg szerint meg is vannak határozva a művek, de mennyiség szerint nem, a szerződés tárgyának bizonytalansága miatt a 44. § (1) bekezdése alapján továbbra is semmis a szerződés. A tilalom oka, hogy egy életmű-szerződésben nem lehet pontosan meghatározni, hogy hány mű és mely művek tekintetében enged a szerző felhasználást. Mivel ezek még nem is léteznek, ezért nagy valószínűséggel állítható, hogy egyrészt a szerződésben esetlegesen megállapított jogdíj nem fog megfelelni a művek értékének, másrészt nem lehet megfelelően meghatározni a később létrejövő művek tekintetében a releváns felhasználási módokat.

A szerző döntési lehetőségeit igen erősen korlátozó életmű-szerződés semmissége mellett ugyanakkor a magyar szabályozás azt lehetővé teszi, hogy fajta és mennyiség szerint meghatározott, a jövőben megalkotandó művekre kötött szerződéseket köthessenek. Mivel ezekben is fennmarad az a bizonytalanság, amit a művek ismeretlensége okoz, ezért az Sztj. itt biztosítja, hogy egy ilyen tartós jogviszonyból a szerző 5 év után a szerződés felmondásával szabaduljon.

III. Az ismeretlen felhasználási módra vonatkozó szabályozás Európában

A tizenötök Európájában nem minden tagállam szerzői joga ismert a magyarhoz hasonló kifejezett rendelkezést az ismeretlen felhasználási módokra vonatkozó szerződési kikötések tekintetében. Mint azt a hatályos magyar szabályozás vizsgálatából láthatjuk, kellő mértékben kidolgozott alapelvei rendszer és erre épülő megfelelő bírói gyakorlat a kifejezett szabályozáshoz igen hasonló, szerzőbarát eredményre tud jutni.

A görög polgári törvénykönyv 179. cikke semmisnek tekinti a jó erkölcsbe ütköző szerződéseket, és amelyek akadályozzák a személyi szabadságot. A korábban ezen általános klauzula alapján megítélt, ismeretlen felhasználási módra adott engedélyek tekintetében a szerzői jogi törvény 13. cikkének (5) bekezdésébe 1993-ban került be önálló, de a magyarhoz hasonlóan az esetek igen szűk körére alkalmazható szabály. Ausztriában az ilyen szerződési elemeket szintén az általános szabályok alapján tekintik érvénytelennek.¹⁶ A holland szerzői jogi törvény az Sztj. 44. § (5) bekezdéséhez hasonló 2. cikkében foglalt, korlátozott jogátzállás elvét ismeri, és a gyakorlat ebből vezeti le a megszorító értelmezés elvét, míg az ismeretlen felhasználási módra adott kifejezett engedély érvénytelenségét a

szerző nyilvánosságra hozatalhoz fűződő személyhez fűződő jogából származtatják, tehát a törvény nem tartalmaz erre vonatkozó külön klauzulát. Az amszterdami megyei bíróság a Volksrant esetben kimondta, hogy a szerző minden egyes médium tekintetében külön gyakorolhatja a nyilvánosságra hozatalhoz való jogát, így az internet tekintetében önálló nyilvánosságra hozatali joga van az újságírónak, amit megsértett a kiadó, amikor az újságban közölt cikkét külön engedély nélkül az interneten is közzétették.¹⁷ A holland törvény azonban egy esetben kivételesen lehetővé teszi az ilyen felhasználási módra történő engedélyezést: a 45d § alapján a film-előállítóval szemben a szerzőknek díjigénye keletkezik, ha olyan formában történik a felhasználás, amely nem létezett vagy nem volt értelmesen előrelátható az engedélyezés időpontjában.

Az olasz szerzői jogi törvény 119. cikkének harmadik mondata szerint a jövőbeli jogszabályok által biztosítandó jogok, amelyek a szerzői jogi védelmet szélesebben határozzák meg, vagy amelyek alapján hosszabb védelmi időn belül élvezhetők, nem lehetnek ügylet tárgyai. Az irodalom és a bírói gyakorlat ebből a szabályból vezeti le az ismeretlen felhasználási módokra adott engedély semmisségét is.¹⁸ A skandináv országok egyikében sem lehet a szerződéskötés időpontjában ismeretlen felhasználási módokra vonatkozó kifejezetett szabályt találni. Ugyanakkor a szakirodalom megoszlik atekintetben, hogy a jogalkotó hallgatása az ilyen jellegű kikötések megengedettséget jelenti, vagy sem.¹⁹ Hasonlóan az északi államokhoz, Nagy-Britannia és Írország szerzői jogi törvényei sem rendelkeznek az átruházás általános és speciális korlátozásáról sem, sőt az angolszász jogra alapító szerződések szokásos fordulatából, miszerint „*the whole of the property, copyright and interest, present or future, vested or contingent*” átruházásra kerül, nyilvánvalóan az következik, hogy ezen szerzői jogi rendszerek lehetővé teszik az ismeretlen felhasználási mód tekintetében történő engedélyadást is.

A német szerzői jogi törvény 31. §-ának (4) bekezdése szerint érvénytelen az ismeretlen felhasználási mód tekintetében adott felhasználási engedély. (A törvény egyébként ismeri a szerződés céljára történő jogátengedés elvét is.²⁰) A 2002. júliusában hatályba lépett szerződési jogot érintő Novella előkészítése idején felmerült, hogy beiktatásra kerüljön a szabályba egy definíció a felhasználási mód ismeretlenségére. A javaslat szerinti fogalom, amely szerint ismertnek kell tekintetni azt a felhasználási módot, amely a szerződéskötéskor technikailag megvalósítható és mindkét szerződő fél számára gazdasági jelentőséggel

bír, túlságosan szűk meghatározásnak bizonyult és végül nem maradt benn a szövegben. A korábbi törvény alapján kialakult joggyakorlat szerint (ami így továbbra is iránymutató maradt) azok a felhasználási módok számítanak újnak, amelyek önállóak (technikai és gazdasági jelentőséggel bírnak), a már ismert felhasználási módoktól jól elkülöníthetők, és a jogátengedés időpontjában az átlag szerző ismereteihez képest újak.²¹A

belga szerzői jogi törvény 3. cikkének (1) bekezdés (6) albekezdése szintén érvénytelennek és semmisnek tekinti az ilyen tartalmú kikötéseket, ellenkező törvényi rendelkezés hiányában. A törvény ugyanakkor lehetővé teszi az ilyen kikötést a munkaviszonyban és megbízási szerződés alapján alkotott művek esetében azzal, hogy a rendelkezésnek kifejezetten kell lennie és ezért minden esetben arányos díjazás jár a szerzőnek. A francia Code Propriété Intellectuelle L. 131-6 cikke általánosan megengedi a szerződéskötés időpontjában előre nem látható és előre nem látott felhasználási módok tekintetében való engedélyadást, ha az két feltételnek megfelel: egyrészt kifejezetten kell lennie az átengedésnek, másrészt a felhasználással arányosnak kell lennie a díjazásnak. Abban az esetben tehát, ha nincs kifejezetten ilyen tartalmú rendelkezés a szerződésben, még ha a díjazás arányos lenne is, akkor sem lehet úgy tekinteni a szerződést, hogy az kiterjedt az ismeretlen felhasználási módokra.²²

A luxemburgi szerzői jogi törvény 13. és 49. cikkének (2) bekezdése megengedi az

ismeretlen felhasználási mód tekintetében történő szerződési kikötés alkalmazását, ha a szerződésben az ezzel a felhasználási móddal megvalósított felhasználásnak megfelelő díjigény is biztosított.

A portugál szerzői jogi kódex 68. cikke szerint a mű felhasználása megtörténhet bármely ismert és a jövőben ismertté váló módon.²³

Áttekintve számos európai szabályozási megoldást, jól látható, hogy az országok többségében nincs kifejezetten a szerződéskötés időpontjában ismeretlen felhasználási mód tekintetében adott felhasználási engedély semmisségét kimondó szabály, de az általános szabályok alapján hasonló következtetésekre lehet jutni az ilyen kikötések megítélésénél. Ahol viszont létezik kifejezett szabályozás, igen szűk körben (ráadásul széles kivételi körrel együtt) alkalmazható csak.

Záró gondolatok

Megvizsgálva az ismeretlen felhasználási módok kapcsán felmerülő problémákat és azok kezelésének lehetőségeit, elmondható, hogy az új Sztj. nem alkotott olyan szabályt, amely lényegi újítást hozott volna a korábbi szabályozáshoz képest. Megállapítható az is, hogy az érvényesen adott felhasználási engedélyeknek a szerződéskötés időpontjában ismeretlen felhasználási módokra történő kiterjesztő értelmezésének továbbra is az általános szabályok [a 42. § (3) bekezdése, illetve

a 43. § (5) bekezdése] alkalmazandók. A 44. § (2) bekezdése olyan minimális előrelépést jelent tehát a fejlődésben, hogy felmerül a kérdés, valójában szükség van-e rá.²⁴ A szabályozás történetének és európai környezetének bemutatásából mindenesetre úgy tűnik, hogy a kifejezett szabályozás mesterséges szétválasztása egy viszonylag jól körülírható, és akár az alapelvek síkján is rendezhető problémakörnek: a szerződés értelmezésének. Ugyanakkor pedig még a kifejezett szabályozás szükségességének esetleges elismerése sem oldja meg azt a kérdést, hogy nem túlságosan szigorú jogkövetkezmény-e a semmisség a 44. § (2) bekezdése alá eső szerződési kikötések esetében, nem lenne-e rugalmasabb, könnyebben kezelhető, ha itt is a 42. § (3) bekezdéséhez hasonlóan a „szerző számára kedvezőbb értelmezés” kötelezettsége hárulna a bíróra, vagy a bestseller-klauzulához hasonlóan a szerződés módosítására keletkezne igénye? A fentiekből jól érzékelhetően a szabály jobb alkalmazhatóságához szintén megfontolandó lenne – az európai gyakorlatban ismert – a szinallagma védelmének megőrzése mellett egyes kivételi körök meghatározása, amely elősegíthetné a művek piaci forgalmát.

A szabályozás történetének és európai környezetének bemutatásából mindenesetre úgy tűnik, hogy az ismeretlen felhasználási mód engedélyezésére vonatkozó kifejezett szabályozás mesterséges szétválasztása egy viszonylag jól körülírható, és akár az alapelvek síkján is rendezhető problémakörnek: a szerződés értelmezésének. Ugyanakkor pedig még a kifejezett szabályozás szükségességének esetleges elismerése sem oldja meg azt a kérdést, hogy nem túlságosan szigorú jogkövetkezmény-e a semmisség.

Jegyzetek

* A tanulmány első része az Infokommunikáció és Jog 2006. januári számában jelent meg.

¹ Az Sztj. 42. §-ának (3) bekezdésében is megfigyelhető az, hogy a szerződéskötési helyzetben a szerzőt tipikusan gyengébb félnek kell tekinteni: a Ptk. szerződésértelmezésre vonatkozó akarati ill nyilatkozási elvét a többi szerződésfajtától eltérően (ahol feltételezhetően egyenrangúak a felek) a fogyasztóvédelmi szabályokhoz hasonlóan (ahol viszont egyértelműen a fogyasztó van gyengébb tárgyalási pozícióban) bővíti ki itt is azzal, hogy a szerződést vitás esetben a gyengébb fél (a szerző) javára kell értelmezni.

² BH 1992. 754. Televíziós filmsorozat elkészítésére és sugárzására a forgatókönyv szerzőjével kötött felhasználási szerződés – külön megállapodás hiányában – nem foglalja magában sem a forgatókönyv, sem annak témája felhasználásával készült irodalmi mű kiadására vonatkozó jogot [1969. évi III. tv. (Sztj.) 3. §, 26. § (1)-(2) bek., Ptk. 207. § (2) bek., 5/1970. (VI. 12.) MM r. 6. § (2) bek.].

³ Sztj. 47. § (2) bekezdés.

⁴ Sztj. 47. § (4) bekezdés.

⁵ Sztj. 47. § (3)-(4) bekezdés.

⁶ A követő jog intézménye a képzőművészeti alkotás szerzőjének megfelelő díjazásra való jogot biztosít művének minden egyes – az első eladást követő – kereskedelmi forgalomban történő értékesítése után. Ez a méltányos (nem egyéni alku eredményként megállapított, hanem törvényi szabályozásban meghatározott mértékű) díj tehát a szerzőt minden egyes továbbértékesítés után megilleti. Itt az első eladással bekövetkező jogkimerülés miatt a szerző már nincs engedélyező pozícióban, így azonban elveszíti azt a lehetőséget, hogy a műve tipikus felhasználásából vagyoni részesedéshez jusson.

⁷ Ilyenkor a szerző még kedvezőbb helyzetbe is kerülhet, mivel alacsonyabb tervezett példányszámnál nagyobb százalékarányú részesedést szokás kikötni, így tehát ha ez utólag a szerződés módosítása nélkül növekszik, a szerző ragaszkodhat ehhez a magasabb arányhoz.

⁸ Ole Jani: Der Buy-out-Vertrag im Urheberrecht. Berliner Wissenschafts-Verlag GmbH 2003. 331. o.

⁹ Nordemann: i.m. §32 Rdnr. 27.

¹⁰ Emiatt Jani jelentéktelennek is tekinti gyakorlatát. Jani: i.m. 223. o.

¹¹ Mivel egyik jogrendszer sem értelmezi a meghatározott célra történő átengedés elvét kögens szabálynak, hanem csak egyszerű értelmezési szabályként veszik igénybe, ezért megengedettnek kell tekinteni azt, ha a szerződésben pontosan meghatározásra kerülnek a felhasználási módok, csak ezeket nem valószínűsítjük meg.

¹² A német jogban a megfelelő díjazásra való igény bevezetése valószínűleg vissza fogja vetni a buy-out szerződések alkalmazását, mert erről a jogáról a jogosult nem mondhat le, így minden esetben érvényesíthető, ha már az általánydíj nem felel meg a felhasználás mértékének. (Ahogy Amerikában korlátozzák a buy-out szerződéseket a kollektív szerződésekre foglalt megállapodások, úgy ez a korlátozás az új német szabályozás hatálya lépésétől kezdve Németországban is nagy valószínűséggel ezen szerződések visszaszorulását fogja eredményezni.)

¹³ Ptk. 375. §.

¹⁴ A német jog ismer egy tágabb értelemben vett opciós szerződést is: eszerint opciós szerződést meghatározott műre úgy is lehet kötni, ha a később kötetendő felhasználási szerződés többi elemét nem rögzíti. Ebben az esetben a szerzőnek csak annyi kötelezettsége van, hogy a saját feltételeivel felajánlja a másik félnek a szerződéskötést, tehát ilyenkor a szerző szinte annyira szabadon rendelkezhet a műről, mintha nem is lenne opciós szerződés. Ld. Wandtke: i.m. § 40 Rdnr. 7. ff.

- ¹⁵ A régi Sztj. nem tartalmazott az életmű-szerződésre vonatkozóan kifejezett szabályt, azonban a Ptk. 1977-es módosítása nyomán létrejött előszerződés jogintézménye lehetővé tette, hogy jól körülírtan (szám és fajta szerint meghatározva) lehessen jövőben megalkotandó művekre is szerződést kötni. Ezekre az előző fejezetben mondottak irányadóak.
- ¹⁶ OGH, 12 August 1998 (Wiener Gruppe), M&R 1999, 275. o.
- ¹⁷ District Court of Amsterdam, 24 September 1997 (De Volkskrant), in *Informatierecht/AMI* 1997, 194. o.
- ¹⁸ Cian-Trabucchi: *Commentario breve della concorrenza*. CEDAM Padua, 1997.; Piola Caselli: *Codice del Diritto d'Autore*. Turin, 1927.; Corte di Cassazione, n. 2621, 10.11.1961.
- ¹⁹ Az előbbi nézetet képviseli Levin és Kur (M. Levin – A. Kur: Skandinavién (unter besonderer Berücksichtigung Schweden), in: F.-K. Beier: *Urhebervertragsrecht: Festgabe für Gerhard Schricker zum 60. Geburtstag*. C.H. Beck Verlag München, 1995.) 736. o., míg az utóbbit Schönning (P. Schönning: Dänemark. in: Möhring (szerk.): *Quellen des Urheberrechts*. Neuwied Luchterhand, 2000.) 33. o.
- ²⁰ § 31 Abs. 5
- ²¹ Wandtke: i.m. § 31 Abs. 4 Rdnr. 41. A német szerzői jogi törvény módosításának a 2004. őszi nyilvánosságra hozott Referentenentwurf-ja alapvető átalakítást tervez a szabály tekintetében: mindenekelőtt lehetővé teszi az ismeretlen felhasználási mód tekintetében történő engedélyezést azzal, hogy az ilyen szerződési kikötést írásba kell foglalni. A szerző számára továbbá visszavonási jogot kíván adni addig az időpontig, míg az érintett felhasználási módon meg nem kezdődik a felhasználás. Abban az esetben azonban, ha a díjat a törvényben részletesen szabályozott megfelelő díjazási szabályokkal összhangban állapítják meg, kiesik a visszavonási jog. További garanciális szabály a tervezetben, hogy a szerződéskötés időpontjában még ismeretlen felhasználási mód alkalmazásának megkezdéséről tájékoztatni kell a jogosultat, továbbá hogy a fentebb említett visszavonási jogról nem lehet lemondani.
- ²² Le Figaro, Tribunal de grand instance Paris, 14 April 1999, *Légipresse* 162-I, 69. o. és 162-III, 81. o.
- ²³ F. Bondia Roman: *La titularité des droits sur les programmes d'ordinateur dans la nouvelle loi espagnole sur la propriété intellectuelle*. In: *RIDA* 1997/174, 41. o.; A. Dias Pereira: *Informática, Direito de Autor e Propriedade Tecnológica*. In: *Studia Iuridica* 55, BFDUC, Coimbra Editora Coimbra, 2001. 303. o.
- ²⁴ Ugyan a 43. § (5) bekezdése minden további nélkül alkalmazható lenne a jelenleg a 44. § (2) bekezdése alá tartozó esetekre is, az általános szabályoknak az ismeretlen felhasználási mód tekintetében adott engedélyre való alkalmazását segítené [és kiváltaná a 44. § (2) bekezdését] a felhasználási mód megfelelő részletességgel való megjelölése követelményének beszurása a 43. § (5) bekezdésébe. Ebbe ugyanis mind a megjelölés teljes elmaradása, mind az ismeretlen felhasználási mód beleérthető lenne.